ИҖАТЫНА
БЕР КАРАШ

Шамил МАННАПОВ

«Казан утлары», №4, 1970 ел

Шигъри дулкыннар

Мәхмүт Газизовның «Миләш сиртмә» исемле беренче җыентыгын укыдым, аның шигъри дулкынын тотып алырга, үз күңелемне шушы дулкын «озынлыгына куярга» тырышып укыдым. Дөресен әйтәм, шигырьләр башта ничектер корырак, сүлпәнрәк кебек тоелды. Әмма лирик геройның чын күңелдән, фальшьсыз сөйләве, тормыштагы теге яки бу күренешкә мәгънәле генә бәя бирергә тырышуы акрынлап үзенә җәлеп итте. Мин Мәхмүтнең шигъри дулкынының үзенчәлеге яңа темалар, яңа проблемалар күтәрүдә түгел, ә аның теге яки бу темага үзенчә якын килүендә, аны үз кичерешләре яктылыгында чишәргә омтылуында икәнен аңладым.

Үз күзләре кебек зәңгәр чәчәк
Тотып килде дә ул кулына:
– Нинди нәфис! – диде. –
Берәр шигырь
Язып бирче чәчәк турында...

«Җир» циклындагы икенче шигырь әнә шулай башлана. Һәм өч кенә строфалык бу әсәр бөтенләй көтелмәгәнчә йомгаклана:

Искә алмады һичкем,
дымын биреп
Гөлне үстергән җылы туфракны,
Чәчәк түгел, никтер,
җирне кочып,
Бер үбәсем килде шул чакны...

Төп фикер соңгы строфага салынган. Баштагы юллар, логика теле белән әйткәндә, укучыны фикергә китерергә ярдәмләшә торган «силлогизмнар» гына. Әгәр соңгы строфа алдыннан автор тарафыннан пауза ясарга ишарәләп калдырылган ачыклыкны күрмичә, аны алдагы юллар белән тоташ һәм бер тонда укып китсәң, шигырьнең сине дулкынландырырга тиеш булган төп фикерен тота алмый калуың да мөмкин.

«Алма» шигырендә исә сүз укытучыга укучыларның алмалар бүләк итүе турында бара. Алмагачларны алар беренче класста укыганда укытучы апалары белән бергәләп утырткан булганнар. Болар «гади алмалар» түгел.

Яшь аша күлә апа,
Әллә нишләтте
алма... –

дигән юллардан соң моның шулай булуына тагын бер кат ышанасың. Дөрес тотып алынган психологик момент, уңышлы деталь үз җимешләрен күреп горурланган, шул ук вакытта гомер үтүгә беркадәр сагышланган карт укытучы образын тулы күзалларга ярдәм итә.

Җыентыктагы шигырьләрнең күпчелеге («Яңгырлы көз», «Маңгай сырлары», «Нигез ташы», «Кубань кызы Анита», «Пар миләш» һ.б.) әнә шулай тормышның берәр күренешеннән этәрелеп, поэтик фикер эченә алган юллар аша тормыш күренешләренең төп асылына төшенергә тырышкан, тауларның мәгърур буй-сыныннан битәр, андагы нигез ташларына, диңгезнең башка бик күп якларыннан битәр, аның сафлык чыганагы булуына игътибарын юнәлткән, тормыштагы гади нәрсәләрдә шигърият күрә торган үзенчәлекле лирик геройны төсмерлибез.

Әлбәттә, М.Газизов шигырьне йомгаклый торган юлларда һәрвакыт уңышка ирешмәгән әле. «Ике икең – дүрт» шикелле тапталган яки буталган фикерле шигырьләр дә бар. Мондый шигырьләр, күңелне ничек кенә шагыйрь дулкынына куярга тырышсаң да, тәэсир итә алмый. «Күзләрең – күлләрең...», «Көнләшәм», «Билгесез солдат һәйкәле», «Бәйрәм җыры», «Зәй-Каратай», «Кавказ топольләре», «Йөрәк» шигырьләре әнә шундыйлар. Бу шигырьләрдә, минемчә, эмоциональ сөйләмнән битәр, коры акыл сатуга күбрәк урын бирелгән.

«Билгесез солдат һәйкәле» шигырендә автор «Билгесез дип әйтсәләр дә, бу солдат кемнеңдер улы, кемнеңдер әтисе, сөйгәнедер», – ди. Әмма әсәрне:

Исеме билгесез булса да,
Йөрәккә ул билгеле... –

дигән бернинди яңалык алып килми торган юллар белән тәгәлли. Ә мондый бер детальле шигырьләрнең бөтен энергиясе, бөтен көче аның тәгәлләнешендә бит. Поэзиянең гомумән кыскалыкны-осталыкны яратуы берәүгә дә сер түгел.

Мәхмүт Газизов шигырьләргә «әрәм тамак» юлларны кертмәскә тырыша. Ул хәтта детальләрне ишәйтү хисабына шигырьне тагын да тыгызларга, камилләштерергә дә омтыла. Әмма бу яктан да, уңышлар белән бергә, уңышсызлыклар юк түгел. «Улым миннән акыллырак яшәр...» дип башланган шигырьне укып чыккач, автор белән бәхәскә керәсе килә. Автор киләчәкнең матурлыгын, башлыча, улының үзеннән акыллырак яшәячәгендә, тәмлерәк ашаячагында күрә. Бу деталь автор әйтергә теләгән фикернең дөреслегенә ышандырмый. Шуңа күрә аннан соң килгән уңышлы юллар да укучыга тиешле тәэсирне ясый алмый.

Атылган кадәр пуля –
атылмас,
Ватылган кадәр шәһәр –
ватылмас,
Сытылган кадәр чәчәк –
сытылмас, –

ди автор. Әмма шушы уңышлы детальләрдән соң янә тиешенчә уйлап җиткерелмәгән фикерне өсти: «Җир йөзе тулыр шагыйрьләр белән».

Детальләрнең әнә шундый мәгънәви яктан бер-берләреннән ерак булуы, ахыргача уйланып җиткерелмәве фикер каршылыгы тудыра, шигырьнең тәэсир көчен киметә.

Үз җирлегендә торып, поэзиягә өметле адымнарын ясаучы иптәшебез киләчәктә укучылары белән тагын да камилрәк, тагын да тирәнрәк шигъри дулкында сөйләшеп, ул дулкыннарны тагын да күбрәк күңелләр тотар, дигән өметтә калабыз.